

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การอ้างถึง เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่กวีใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อทำให้งานเขียนชัดเจนและลึกซึ้งน่าสนใจ ดังที่พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ของราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายและผลของการอ้างถึง ว่า

การที่ผู้แต่งกล่าวอ้างอิงไปถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน วาทะสำคัญ ประวัติหรือวรรณกรรมอื่นซึ่งอยู่นอกเรื่องที่เขียน โดยการเอ่ยแต่เพียงสั้นๆ ไม่มีคำอธิบายยาวความ ผลได้ที่สำคัญของการใช้การอ้างถึงก็คือ การเพิ่มพลังให้และสร้างความเข้าใจชัดให้แก่ข้อความนั้นๆ เพราะเป็นการช่วยสร้างความเข้าใจในสิ่งใหม่ได้อย่างรวดเร็ว และซึมซาบด้วยการสัมผัสเข้ากับประสบการณ์เก่าที่ผู้อ่านมีอยู่แล้ว อีกประการหนึ่ง การอ้างถึงยังเป็นการเตือนให้ผู้อ่านระลึกได้ว่า อุบัติการณ์ต่างๆ ในโลกนี้มีหลายสิ่งที่เป็นสัจธรรม ยั่งยืนอยู่ในธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะกาลเวลาจะล่วงไปเพียงไร ยังมีเรื่องเกิดใหม่ที่ซ้ำเหมือนเรื่องเก่าที่เคยบังเกิดมาครั้งแล้วครั้งเล่า (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒ : ๘๗)

ในการสร้างสรรค์วรรณคดีประเภทนิราศ การอ้างถึง เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการขยายขอบเขตเนื้อหาตลอดจนเชื่อมโยงประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านที่นอกจากจะทำให้งานเขียนมีความลึกซึ้งแล้ว ยังเป็นการแสดงภูมิปัญญาและความรอบรู้ของทั้งผู้เขียนและผู้อ่านอีกด้วย

นิราศสมัยโบราณส่วนมากมุ่งเสนอการคร่ำครวญการพลัดพรากจากนางที่รัก กวีจะมุ่งเสนอสาระสำคัญของเรื่องคือการโหยหาความรักที่พลัดพรากผ่านการพรรณนาอารมณ์โศกครวญอย่างซาบซึ้ง ยิ่งกวีแสดงภาวะโศกเพราะคิดถึงนางมากเท่าใดก็จะยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงอารมณ์รักโหยหานางผู้เป็นที่รักมากยิ่งขึ้นเท่านั้น

การอ้างถึงที่ปรากฏในนิราศสมัยโบราณส่วนใหญ่จึงเป็นการอ้างถึงตัวละคร หรือเหตุการณ์ จากวรรณคดีเรื่องอื่น โดยจะสังเกตว่า มักจะปรากฏการอ้างถึงตัวละคร หรือเหตุการณ์พลัดพราก ของตัวละครในวรรณคดี หรือนิทานเรื่องอื่นๆ เพื่อเชื่อมโยงและเน้นย้ำปริมาณความทุกข์โศกของ กวีว่ามีมากกว่าตัวละครเหล่านั้น เช่น **โคลงนิราศหริภุญชัย** ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ว่า

ประภาพิโยศร้อย	สุทนต์ กิติ
สมุทรโหมะวังพินทุ	แม่ม่าง
ขุนบาจากเจียนอุ	ษาราช
อกพีแ่นร้อนร้าง	กว่าเบื่องบูรเพ

(ประเสริฐ ณ นคร, ๒๕๔๖ : ๒๕๖)

ในกาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ ก็ปรากฏการอ้างถึงยุคทั้ง ๔ ตาม คติฮินดู พร้อมอ้างถึงเหตุการณ์พลัดพรากของตัวละครคู่สำคัญในยุค กล่าวคือ ในกษัตริย์ยุค เป็น ยุคแห่งความสุขสมบูรณ์ ไตรดายุค เป็นยุคที่พระรามพลัดพรากนางสีดา ทวาบรยุค เป็นยุคที่ พระอนิรุทธพลัดพรากนางอุษา สำหรับกสิยุคอันเป็นยุคที่เชื่อว่าเป็นยุคปัจจุบัน กวีจึงรำพันว่า เป็นยุคที่กวีต้องพลัดพรากจากนาง

กษัตริย์ยุคสุขสบายจริง	ทั้งชายหญิงสิ่งเกษมสรรพ
นฤไทยไม่พรากกัน	อยู่ชื่นชมสมสำราญ ...
ไตรดายุคพระรามมา	จากสีดาอำโหมสมร
พระผลาญยักษ์มารมรณ	ได้สีดาอำองค์คืน ...
ทวาบรยุคพระอนิรุทธ	จากนางนุชนางอุษา
สองคร่ำรำโศกา	นานมาใช้ได้นางคืน ...
กสิยุคเริ่มมาจากเจ้า	เมื่อใดเล่าจะกลับมา
ไอน้องของพี่อา	ไกลพีแล้วแก้วกลอยใจ ...

(เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ, ๒๕๑๓ : ๑๐๐ - ๑๐๑)

ในนิราศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กลวิธีการอ้างถึงยังคงปรากฏในกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อ เพิ่มความเข้มข้นของอารมณ์ทุกข์โศกอย่างต่อเนื่อง เช่น **โคลงนิราศพระยาตรัง** ที่อ้างถึง

* ตัวอักษรเน้นคำในตัวอย่างคำประพันธ์ทุกบทเป็นผู้วิจัย

กวีผู้คร่ำครวญถึงการพลัดพรากจากนางที่รักในสมัยกรุงศรีอยุธยาเพื่อเชื่อมโยงกับความทุกข์โศกของตนเองและเน้นย้ำปริมาณที่มีมากกว่า ว่า

ศรีปราชญ์นิราศท้าว	จุฬาลักษณ์
รำเรื่องรำรักทุก	น่านกว้าง
ทวาทศมาสศักดิ์	สามปราชญ์ ว่างแฮ
ยังไปปานเรียมร้าง	รำให้หาสมร
	(พระยาตวัน, ๒๕๔๗ : ๑๕๓)

การอ้างถึงวรรณคดีนิราศในอดีตตั้งคำประพันธ์ข้างต้นเป็นการเชื่อมโยงความทุกข์จากการพลัดพรากนางของกวีโบราณกับความทุกข์ของตนเอง เพื่อเปรียบเทียบน้ำหนักความทุกข์ของตนที่มีมากกว่ากวีโบราณ

นอกจากนี้ ยังมีการอ้างถึงโดยการอาศัยเรื่องการพลัดพรากของตัวละครในวรรณคดีเรื่องอื่นเป็นเค้าโครงในการพรรณนา เช่น **นิราศอิเหนา** ของสุนทรภู่ ที่นำเหตุการณ์การพลัดพรากของอิเหนากับบุษบาตอนลมหอบ กระทั่งการอ้างถึงเพื่อล้อเลียน เช่น **นิราศมะเหลเถไถ** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ล้อเลียน วรรณคดีเรื่องมะเหลเถไถของคุณสุวรรณ

นิราศสมัยใหม่จะมีการขยายขอบเขตเนื้อหาของกรคร่ำครวญ จากที่เคยคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักมาเป็นการคร่ำครวญถึงธรรมชาติและจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ ตลอดจนแสดงทัศนะในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อปลุกเร้า และชี้แนวทางความคิดต่อสังคมเพื่อให้เพื่อนมนุษย์เกิดความตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของธรรมชาติ รวมถึงระบบคุณค่าทางจิตใจ (ณัฐกาญจน์ นาคนวน, ๒๕๔๗ : ๓ - ๔) กวีก็ยังคงใช้กลวิธีการอ้างถึงในกระบวนการสร้างสรรค์นิราศเสมอมา

จากการศึกษาพบว่า กวีใช้กลวิธีการอ้างถึงเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงสารและอารมณ์ในลักษณะที่หลากหลาย การอ้างถึงที่ปรากฏในนิราศสมัยใหม่มากที่สุดคือ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น ทั้งนี้รวมทั้งนิทาน ตำนาน และเพลง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับกรอ้างถึงวรรณกรรมในนิราศสมัยโบราณ พอจะสังเกตได้ว่า กวีไม่กล่าวอ้างถึงความทุกข์ที่เกิดจากการพลัดพรากของตัวละครเพื่อเน้นย้ำปริมาณความโหยหาในความรัก หากแต่กวีจะอ้างถึงเพื่อจุดประสงค์เพื่อขยายความและขอบเขตของเนื้อหาในนิราศ เพื่อแบ่งปันประสบการณ์ร่วม สร้างอารมณ์ร่วม อันจะมี

บทบาทสำคัญในการสื่อสารทัศนคติและการวิพากษ์วิจารณ์ของกวี ดังจะเห็นจากตัวอย่างใน
 ลำนำฎกระดิ่ง บท "รถเร็วลิวปลิวลม" ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ดังนี้

คำเข้าเข้าหอสีชอลิ่งค์ อบนวดซึ่งแสนหน้าร้อยสวรรค์
 ราตรีอึ่งมีกลางแสงจันทร์ เลี้ยงรับขวัญใหญ่ไซโยยาว
 (อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๔๒)

กวีอ้างถึงพฤติกรรมของข้าราชการ เสนาอำมาตย์ จากภาพ**พระไชยสุริยา** ที่ว่า “**คำเข้าเข้าแต่หอ เฝ้าสีชอล่องกามา**” (พ. ณ ประมวญมารค, ๒๕๑๙ : ๓๓) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ทำให้เมืองสาวัตถีต้องล่มจม เกิดเหตุอาเพศ เกิดน้ำป่าไหลท่วมเมือง ฝิป่าอาละวาด ทำให้ชาวเมืองล้มตายจำนวนมาก การอ้างถึงในลักษณะนี้มีส่วนทำให้เนื้อหาที่ชวนสับสนใจขึ้น ด้วยการเชื่อมโยงสารสำคัญจากภาพ**พระไชยสุริยา**มาสู่**ลำนำฎกระดิ่ง** อีกทั้งยังสอดคล้องกับเนื้อหาใน**ลำนำฎกระดิ่ง** ที่กวีกำลังวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่ถูกกิเลสตัณหาครอบงำ พร้อมทั้งส่งสัญญาณเตือนว่าหากสังคมเป็นเช่นนี้บ้านเมืองก็จะล่มจมเช่นเดียวกับเมืองสาวัตถีในเรื่องภาพ**พระไชยสุริยา**

ในหมายเหตุร่วมสมัย ของไพบุลย์ วงษ์เทศ บท “ชมเมือง” ที่พรรณนาถึงความทุกข์ยากลำบากของคนในเมืองผ่านการร้องขอความหวังที่จะดำรงชีวิตอยู่ต่อไปอย่างลมๆ แล้งๆ ของเด็ก ว่า

ขอข้าวขอแกง ขอแฟงพัก
ขอเกิดจันทร์ที่รักจงให้ฉัน
 พ่อเจ็บแม่จนหัวใจครัน
 ต้มแต่น้ำรองขันในคางคา
 ฉันมีน้องน้อยน้อยที่คอยหิว
 ไล่กิวเสียน้องฉันร้องจ้า
 แม่ไปเก็บข้าวกลิ้งในท้องนา
 ยามสามยังไม่มาจนปานนี้
 หาข้าวกันครัวเสียทั่วซอก
 มีถ่วงอกเก่าคร่ำดำมิดหมี
 ข้าวจะกรอกหม้อไหก็ไม่มี
 สงสารฉันเกิดที่พระจันทร์
 (ไพบุลย์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๙ : ๑๑๘)

กวีอ้างถึง บทร้อง "จันทร์เอยจันทร์เจ้า ขอข้าวขอแกง" มาเป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์ ถือเป็นการสร้างความลึกซึ้งด้านเนื้อหาและอารมณ์ได้อย่างแยบยลและเหมาะสม เพราะบทร้องนี้มีลักษณะเนื้อหาและอารมณ์สอดคล้องกับความรู้สึกที่กวีต้องการจะถ่ายทอด

ในกลอนกล่อมโลก ของไพวรินทร์ ขาวงาม บท "ปีคน" ที่อ้างถึงเหตุการณ์ใช้ห้วงนกระบาด ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๔๘ ตรงกับปีวอก – ปีระกา เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่กล้าบริโภคไก่ หรือสัตว์ปีกต่างๆ จนรัฐบาลและผู้เกี่ยวข้องต้องรณรงค์ด้วยการบริโภคไก่ให้ดูว่าหากผ่านขั้นตอนการปรุงให้สุกแล้ว การบริโภคไก่ก็ไม่เป็นอันตราย นอกจากนั้น กวียังอ้างถึงสำนวน "เชือดไก่ให้ลิงดู" เพื่อแสดงความสมเพชในพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่สุดท้ายก็หลงไปกับกระแสการรณรงค์โดยขาดการไตร่ตรองด้วยปัญญาของตน อันหมายถึงระดับสติปัญญาของคนกับลิงที่ไม่แตกต่างกัน ดังนี้

กินไก่ให้คนดูก็ได้
เชือดไก่ให้ลิงดูก็ดูสม
หลอกคนให้สังคังก็สังคม
ลิงอย่างอัญชยม...สวัสดิ!
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๑๓๒)

หรือในโคลงบท "วังนารายณ์" ในเขียนแผ่นดิน ที่ว่า

ศรีเอยพระเจ้าอยู่	ที่ใด
อยู่อดีปัจจุบันใน	ที่นี่
ศรีเอยพระเจ้าไป	ปรโลก
ยังแต่อิฐปูนซี	ช่องแก้วกุสสถาน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๔๑ : ๒๓๘)

กวีอ้างถึง "ศรี" หรือ "ศรีปราชญ์" ผู้ที่เชื่อกันว่าเป็นกวีคนสำคัญในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยอ้างถึงโคลงโต้ตอบระหว่างพระยาแสนหลวงกับศรีปราชญ์ ที่ว่า

พระยาแสนหลวง	: ศรีเอยพระเจ้าฮือ	ปางใด
ศรีปราชญ์	: ฮือเมื่อพระเสด็จไป	ป่าแก้ว
พระยาแสนหลวง	: รังสีปัสตไล	สักหยาด
ศรีปราชญ์	: ดำแต่นอกในแผ้ว	ผ่องเนียนพคุณ

(พระยาตวัง, ๒๕๔๗ : ๒๙๙)

การอ้างถึงข้างต้น เป็นการเชื่อมโยง “ศรีปราชญ์” กับสถานที่ คือ นารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี เนื่องจาก “ศรีปราชญ์” เป็นกวีคนสำคัญผู้มีเรื่องราวผูกพันกับสถานที่ดังกล่าวในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้และนึกย้อนเรื่องราวในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

ในโคลงนิราศแม่เมาะ มีลักษณะการคร่ำครวญถึงนางผู้เป็นที่รัก ดังที่ระบุไว้ที่หน้าปกว่าเป็น “อนุสรณ์แห่งรักแท้ของวิศวกร...แต่นางในฝัน” การอ้างถึงที่ปรากฏในเรื่อง นอกจากจะมุ่งแสดงอารมณ์คร่ำครวญเป็นสำคัญ แล้วยังเป็นการอ้างถึงเพื่อขยายความหมาย หรือเพื่อชี้แนะสังคม เช่น

“หัวจิว” นามจิวแน่น	เต็มที
ต้องโทษกามวิถี	پایตัน
ครุฑอุ้มโอบกาก็	ข้ามฝั่ง น่านอ
เชยขึ้นฉิมพลีพัน	โทษนี้ฤาไฉน

(ก้องภพ รื่นศิริ, ๒๕๔๙ : ๒๑)

ตัวอย่างข้างต้นอ้างถึง ต้นจิวในนรก และวิมานต้นจิวหรือวิมานฉิมพลีของพญาครุฑ ตลอดจนเหตุการณ์ที่พญาครุฑลักพานางกาก็ ซึ่งเป็นการประพจน์พิศมิลี ต้องได้รับโทษป็นต้นจิวในนรก การอ้างถึงดังกล่าวถือเป็นอุทาหรณ์ชี้แนะสังคมเรื่องไม่ควรประพจน์พิศมิลีในกาม

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่า การอ้างถึง (allusion) เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะท้อนใจในวรรณคดีประเภทนิราศมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะการอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่นั้นจะมีลักษณะที่หลากหลาย กล่าวคือ การอ้างวรรณคดี บุคคล และเหตุการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการวิพากษ์ ตั้งคำถาม ตลอดจนชี้แนะสังคม กลวิธีการอ้างถึงจึงยังมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจมากขึ้น

การอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่จึงเป็นเรื่องน่าสนใจศึกษา ประกอบกับผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีการศึกษาวิจัยการอ้างถึงในฐานะที่เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะท้อนใจในนิราศสมัยใหม่ ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะศึกษาประเด็นดังกล่าว เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะของกลวิธีการอ้างถึงที่หลากหลายในกระบวนการสร้างสรรค์นิราศสมัยใหม่ ตลอดจนชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของกลวิธีทางวรรณศิลป์ประเภทนี้

๑.๒. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาลักษณะการอ้างถึงที่หลากหลายในนิราศสมัยใหม่

๒.๒ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการอ้างถึงกับการสื่อสารและการสร้างอารมณ์สะท้อนใจในนิราศสมัยใหม่

๑.๓. สมมติฐานการวิจัย

การอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่มีลักษณะหลากหลาย กวีใช้การอ้างถึงเป็นกลวิธีหนึ่งในการสื่อสารสำคัญและสร้างอารมณ์สะท้อนใจ

๑.๔. ข้อตกลงเบื้องต้น

การอ้างถึง ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หมายถึง กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ใช้การกล่าวถึง พาดพิงถึง หรือการอ้างอิงถึงวรรณกรรมอื่นๆ บุคคล และเหตุการณ์ เพื่อสร้างความหมายให้ผู้อ่านเชื่อมโยงกับสารสำคัญของเรื่อง

๑.๕. ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษานิราศที่ปรากฏการอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ หรือมีเหตุผลพอที่จะเชื่อมโยงกับวรรณกรรมอื่นๆ การอ้างถึงจำนวน บุคคล เหตุการณ์ ซึ่งเป็นผลงานของกวีร่วมสมัย ๕ คน จำนวน ๗ เรื่อง สามารถลำดับตามปีที่พิมพ์ครั้งแรกได้ดังนี้

๑. ลำนางภูกระดัง (พ.ศ. ๒๕๑๒) ของอังคาร กัลยาณพงศ์
๒. นิราศนครศรีธรรมราช หรือ บางกอกแก้วกำศรวล (พ.ศ. ๒๕๒๑) ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ซึ่งการกล่าวถึงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้ชื่อ บางกอกแก้วกำศรวล
๓. หมายเหตุร่วมสมัย (พ.ศ. ๒๕๒๑) ของไพบุลย์ วงษ์เทศ

๔. เขียนแผ่นดิน (พ.ศ. ๒๕๓๖) ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
๕. ม้าก้านกล้วย : ผืนแรมร้างนิราศชีวิตจริง (พ.ศ. ๒๕๓๘) ของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม ซึ่งการกล่าวถึงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้ชื่อ ม้าก้านกล้วย
๖. กลอนกล่อมโลก : นิราศรักมือแห่งสันติภาพ นิราศรบดินแห่งสงคราม (พ.ศ. ๒๕๔๗) ของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม ซึ่งการกล่าวถึงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้ชื่อ กลอนกล่อมโลก
๗. โคลงนิราศแม่เมาะ (พ.ศ. ๒๕๕๐) ของก้องภพ รื่นศิริ

ประเด็นการศึกษาแบ่งเป็น ๒ ประเด็นหลัก คือ ประเด็นแรก จะศึกษาลักษณะการอ้างถึงของนิราศสมัยใหม่ที่มีการอ้างถึงในลักษณะใด ประเด็นที่สอง เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการอ้างถึงที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะท้อนใจ เพื่อให้เข้าใจความสำคัญของกลวิธีทางวรรณศิลป์ดังกล่าวในกระบวนการสร้างสรรค์นิราศสมัยใหม่อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๑.๖. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๖.๑. เข้าใจกลวิธีการอ้างถึงที่ใช้ในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะท้อนใจในนิราศสมัยใหม่
- ๑.๖.๒. เป็นแนวทางในการศึกษากลวิธีการอ้างถึงในวรรณคดีประเภทอื่นต่อไป

๑.๗. ขั้นตอนการทำวิจัย

- ๑.๗.๑. ศึกษาแนวคิดเรื่องการอ้างถึง และค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๗.๒. ศึกษาตัวบทที่กำหนดอย่างละเอียด
- ๑.๗.๓. รวบรวมและจัดกลุ่มลักษณะการอ้างถึงที่พบ
- ๑.๗.๔. วิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเรียบเรียงตามโครงร่างที่กำหนดไว้
- ๑.๗.๕. สรุปผลและนำเสนอในรูปแบบของวิทยานิพนธ์

๑.๘. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีประเภทนิราศ พบว่า มีหลากหลายทั้งที่ตีพิมพ์เป็นรูปเล่มในลักษณะตำรา และวิทยานิพนธ์ โดยมากจะเป็นการอธิบายให้ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนิราศ วิเคราะห์ลักษณะ รูปแบบ กลวิธีทางวรรณศิลป์อย่างกว้างๆ บางเล่มเป็นการศึกษาวิเคราะห์นิราศเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง ดังนี้

๑.๘.๑. วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย

ณัฐกาญจน์ นาคนวนล. "นิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และไพวรินทร์ ขาวงาม." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เป็นการศึกษานิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และไพวรินทร์ ขาวงาม ซึ่งมีลักษณะเด่นในการสืบทอดขนบจากนิราศโบราณและมีการสร้างสรรค์นวัตกรรมการขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาให้ปรากฏอย่างเด่นชัด

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า กวีใช้ขนบนิราศเพื่อนำเสนอความคิดและเนื้อหาในการที่จะสร้างสรรค์กวีนิพนธ์เพื่อจรรโลงโลกและชี้แนะแนวทางในการแก้ปัญหาสังคมโดยพัฒนาขนบการจากและการฝากนางเป็นการจากและฝากสิ่งมีค่าที่เป็นนามธรรมไว้กับมนุษย์ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และความดีงามของจิตวิญญาณมนุษย์ กวีจึงคร่ำครวญถึงความสูญเสียเหล่านี้ด้วยความทุกข์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า นิราศสมัยใหม่ ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และไพวรินทร์ ขาวงาม เป็นตัวอย่างของนิราศสมัยใหม่ที่ขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาจากวรรณคดีแสดงความรักระหว่งปัจเจกชนไปสู่การเป็นวรรณคดีจรรโลงปัญญาแก่สังคม

นอกจากนี้ ยังมีวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาผลงานของกวีสมัยใหม่ แบ่งเป็นการศึกษาผลงานของกวีเฉพาะบุคคลในประเด็นศิลปะการใช้ภาษา ลีลา และความคิด หรือการศึกษาผลงานของกวีหลายคนที่มีลักษณะร่วมในการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อสื่อสารและสร้างความหมายอันลึกซึ้งของงาน ดังนี้

พิทยา เจริญสุวรรณ. "ศิลปะการใช้ภาษาในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์."

ปริญญาานิพนธ์ ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๐.

ปริญญาานิพนธ์เล่มนี้เน้นศึกษาเรื่องการใช้คำ และการใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และสรุปได้ว่าประเภทของโวหารและศิลปะในการใช้ภาษาแสดง

ให้เห็นอารมณ์ จินตนาการและความผูกพันที่องค์กรมีต่อวรรณคดีโบราณ ศิลปกรรม ธรรมชาติและสังคมมนุษย์

ปรมาภรณ์ ลิ้มปีเลิศเสถียร. “ร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ : วจนลีลา กับความคิดของกวี.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาลีลาการใช้ภาษาที่เป็นลักษณะเด่นในงานร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ สรุปได้ว่า เนาวรัตน์มักเลือกสรรถ้อยคำที่มีลีลาอ่อนหวานนุ่มนวลมาสื่อสารความคิด นอกจากนี้ ยังนำขนบการแต่งวรรณคดีและเพลงพื้นบ้านมาปรับประยุกต์ใช้ในงานเพื่อสื่อสารร่วมสมัยได้อย่างสัมฤทธิ์ผล

นฤมล อินทรลักษณ์. “วจนลีลาการเสนอภาพลักษณ์สังคมเมืองในกวีนิพนธ์ของไพโรจน์ ชาวงาม.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาวิเคราะห์วจนลีลาในการเสนอภาพลักษณ์สังคมเมืองในกวีนิพนธ์ของไพโรจน์ ชาวงาม สรุปได้ว่า กวีเลือกสรรถ้อยคำที่มีความโดดเด่นทั้งด้านเสียงและความหมาย มีนัยทางความรู้สึกเชิงนามธรรม กลวิธีการนำเสนอส่วนใหญ่เป็นการเล่าเรื่อง และใช้ภาษาเชิงเสียดสีและประชดประชัน สอดคล้องกับเนื้อหาและสะท้อนให้เห็นทัศนคติในแง่ลบของกวีที่มีต่อสังคมเมือง

เบญจพร เนียรนาทสกุล. “จินตภาพเกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพโรจน์ ชาวงาม.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาเนื้อหาและกลวิธีการสร้างจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพโรจน์ ชาวงาม สรุปได้ว่า กวีทั้ง ๓ คนใช้ภาษาแสดงสภาพ ทั้งแสง สี เสียง ใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เพื่อสร้างจินตภาพที่สอดคล้องกับสารสำคัญของเรื่อง อันได้แก่ การสร้างความหวังและกำลังใจ การปลุกฝังอุดมคติที่ดั่งงามแก่ผู้คน และแสดงสภาพและปัญหาสังคมในปัจจุบัน

วิทยานิพนธ์ในกลุ่มนี้แม้จะมีการวิเคราะห์ถึงกลวิธีการอ้างอิงที่ปรากฏในผลงานกวีนิพนธ์ แต่เป็นเพียงตัวอย่างเพื่อแสดงให้เห็นถึงลีลาหนึ่งของกวีสมัยใหม่ที่นำวรรณคดีโบราณมาปรับประยุกต์เพื่อสื่อสารระสมัยใหม่ ไม่ได้ศึกษาวิจัยการอ้างอิงในฐานะกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่มีบทบาทในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะท้อนใจ

๑.๘.๒. ตำราวิชาการ

ตำราวิชาการที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปของนิราศ ตั้งแต่ความหมายของคำว่านิราศ ประเภทนิราศ องค์ประกอบต่างๆ แนวทางการศึกษานิราศ ตลอดจนสังเขปเนื้อหาของนิราศในสมัยต่างๆ มีหลายเล่ม เช่น **ลิลิตและนิราศ** ของวัชร รมะนันท์, **วรรณกรรมนิราศ** ของน้อมนิจวงศ์สุทธิธรรม, **วรรณคดีนิราศ** ของกมล การกุศล และ**วรรณคดีนิราศ** ของประจักษ์ ประกาพิทยากร เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีตำราวิชาการที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ เช่น

หวังสร้างศิลป์นฤมิตร เพรตแพรว : การสืบทอดขนบกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ ของสุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา มีเนื้อหาว่าด้วยกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ตั้งแต่จุดเริ่มต้น กล่าวถึงกวีนิพนธ์และพันธกิจของกวีตามที่กวีสมัยใหม่พินิจตนเอง วิเคราะห์ให้เข้าใจว่ากวีร่วมสมัยมองธรรมชาติและใช้ธรรมชาติสร้างวรรณศิลป์อย่างไร ตลอดจนพิจารณาลีลาวรรณศิลป์ของกวีนิพนธ์สมัยใหม่เพื่อให้เข้าใจขนบการสร้างสรรค์วรรณศิลป์และการนำขนบโบราณมาพัฒนาการสร้างสรรค์ให้มีลักษณะเฉพาะของกวีแต่ละคน โดยศึกษาผ่านงานของอุษะณี อังคาร กัลยาณพงศ์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ไพวรินทร์ ขาวงาม และจirnันท์ พิตรปรีชา

กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรณิพนธ์ เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง "กวีนิพนธ์ไทยในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมไทยร่วมสมัย : ประสบการณ์จากวรรณคดีไทย อังกฤษ อเมริกัน ฝรั่งเศสและเยอรมัน" ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่มีรากฐานทางวรรณศิลป์ที่มั่นคงและยังทรงไว้ซึ่งแก่นสารอันเป็นพลังทางปัญญา โดยนิยามพลังทางปัญญาว่า "ความรู้และความคิดที่นำไปสู่ความเข้าใจอันลึกซึ้งในเรื่องของโลกและมนุษยชาติ และในขณะเดียวกันอาจปลุกจิตสำนึกให้เกิดพฤติกรรมที่จรรโลงโลกและมนุษยชาติด้วย"

ในภาคผนวก นอกจากมีบทวิเคราะห์หลังทางปัญญาในงานกวีนิพนธ์ของจาง แซ่ตั้ง และ สุจิตต์ วงษ์เทศแล้ว ยังมีบทวิเคราะห์ภาพรวมของกวีนิพนธ์ของไพบุลย์ วงษ์เทศ และบทวิเคราะห์ หมายเหตुरूมสมัย สรุปลงได้ว่า กวีนิพนธ์ของไพบุลย์ วงษ์เทศ มีลักษณะช่วยเสริมสร้างปัญญาและ เตือนสติสังคม มีกลวิธีการใช้ภาษาที่สืบสานขนบโบราณมาสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับเนื้อหาเพื่อ ถ่ายทอดเรื่องราวและอารมณ์ในสมัยใหม่

๑.๘.๓. บทความวิชาการ

บทความเรื่อง “การใช้ allusion ในบทกวีนิพนธ์” ของนิตยา มาศะวิสุทธิ จากหนังสือ นิตยานิพนธ์ กล่าวถึง การใช้ allusion ในกวีนิพนธ์เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก และ ความหมายระหว่างผู้ประพันธ์กับผู้อ่าน โดยยกตัวอย่างบทกล่อมของสุจิตต์ วงษ์เทศ ที่ใช้กลวิธี allusion รูปแบบ ท่วงทำนอง อารมณ์ และความรู้สึกของเพลงกล่อมเด็กในสมัยก่อนถ่ายทอด ประสบการณ์และความประทับใจเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบัน

นอกจากนี้ ยังยกตัวอย่างกวีนิพนธ์ของต่างประเทศ เช่น “out, out” ของ Robert Frost, “Leda and The Swan” ของ William Butler Yeats และ “Epitaph on Newton” ของ Alexander Pope มาเป็นตัวอย่างเพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะและความสำคัญของการใช้ allusion ใน กวีนิพนธ์ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและความหมายของบทกวีที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถ ของกวีแต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่ผู้อ่านต้องมีความพร้อมและมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมนั้นๆ เพียงพอด้วย

บทความเรื่อง “ม้าก้านกล้วย นิราศแรมร้างจากฝัน” ของสุจิตา จงสถิตยวิวัฒนา จาก วารสารภาษาและวรรณคดีไทย ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ - ๒ มิถุนายน และธันวาคม ๒๕๓๙ กล่าวถึง กวีนิพนธ์เรื่องม้าก้านกล้วย ของไพวรินทร์ ขาวงาม ในแง่ของการเป็นนิราศสมัยใหม่ ซึ่งได้ใช้ “ขนบ” ของนิราศมาสร้างสรรค์นิราศรูปแบบใหม่ โดยสรุปว่า ม้าก้านกล้วยเป็นนิราศแรมร้างจาก ฝันของมนุษย์ร่วมสมัยที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วและหลากหลายของสังคม ทั้ง ยังต้องปรับใจรับกับสภาพความเสื่อมสลายของอุดมคติเดิมด้วยศักยภาพอันเข้มแข็งของมนุษย์เอง